

Czinke Zsolt*
Komárom

A (cseh)szlovákiai magyar református sajtó története a két világháború között – különös tekintettel a Református Világszemle szerepére

A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház megalakulása

Az első világháború következményeként, a világháborúból győztesként kikerült antanthatalmak segítségével új államként megalakult a Csehszlovák Köztársaság, melynek függetlenségét 1918. október 28-án kiáltotta ki Prágában a Csehszlovák Nemzeti Bizottság. Ezt követően az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum következményeként megpecsételődött annak a közel 700 000 magyarnak, ebből a kb. 220 000 reformátusnak a sorsa,¹ akiket ebbe az új állam-

* Czinke Zsolt (Királyhelmece, 1976) református lelkipásztor, könyvtáros. 1994-ben érettségizett a Nagykaposi Magyar Tannyelvű Gimnáziumban. 1994–1999 között a komáromi Calvin J. Teológiai Akadémia hallgatója, teológiai oklevelet a Selye János Egyetem Református Teológiai Karán szerzett. 1999–2000 között a budapesti Országos Széchényi Könyvtár könyvtár szakos hallgatója, 1999-től a Calvin J. Teológiai Akadémia könyvtárosa. 2000-től Bátorkeszi lelkipásztor, 2015-től a Komáromi Református Egyházmegye lelkészi főjegyzője. A *Teológiai Fórum* szerkesztőbizottságának tagja. Jelenleg a Selye János Egyetem Református Teológiai Karán PhD-hallgató. Kutatási területe a Szlovákiai Református Keresztény Egyház története, ezen belül az egyház sajtótörténete különös tekintettel a két világháború közötti időszakra. Nős, négy gyermek édesapja.

¹ Ezek a számok csak viszonylagosak, mert 1919 augusztusában 689 565 magyart tartottak számon ezen a területen Popély Gyula: *Népfogyatkozás: A Csehszlovákia magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945*. Írók Szakszervezete Széphalom Könyvműhely, Budapest 1991, 31.

1921 februárjában a Csehszlovák Köztársaság összlakosságának 5,57%-a, azaz 744 621 volt magyar nemzetiségű. ld. Popély Gyula: *Felvidék 1918–1928: Az első évtized csehszlovák uralom alatt*. Kárpátia Stúdió, Budapest 2014, 174.

Az 1930-as adatok pedig 603 764 magyart tartanak nyilván. ld. Gyurgyík László: *Magyar mérleg: A szlovákiai magyarság a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Kalligram Kiadó, Pozsony 1994, 84.

A református vallásúak száma pedig 207 906 (1921), ill. 216 662 (1930) volt. ld. Tárnok Gyula: *Magyar reformátusok a csehszlovákiai kisebbségi sorsban*. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa

keretbe kényszerítettek. A református egyház vonatkozásában Szlovenszkó és Ruszinszkó területén 275 anya-, 66 társ-, 87 leány-, 52 fiók-, és 12 missziói egyház, összesen 492 gyülekezet 292 lelkipásztorral: 275 lelkész, 17 segédlelkész maradt.²

A csehszlovák állam vezetése már a békeszerződés megkötése előtt nyilvánvalóvá tette a református egyházhoz való viszonyulását. A szlovenszkói teljhatalmú minisztérium képviselőjében Stunda István kormánybiztos 1919. szeptember 8-án Kassán találkozott Révész Kálmánnal, a Tiszáninnyi Református Egyházkerület püspökével. A találkozón egyértelműen leszögezte az állam feltételeit, az alábbiak szerint:

„A csehszlovák állam elismeri a református egyház autonómiáját, elismeri az egyház hivatalban lévő vezetőit, elismeri az egyház magyar nyelvű mivoltát, és kész továbbra is folyósítani a Magyarországtól kapott állami segélyeket, de feltétlenül elvárja, hogy a megszállt területek reformátussága önálló egy egyházzá szervezkedjen, vagyis hozzák létre a szlovenszkói református egyházat, és a lelkészek tegyenek hűségesküt a csehszlovák államnak.”³

A református egyház képviselőinek részéről az első reakciók és válaszok egyértelműen elutasították az állam feltételeit. Pálóczi Czinke István, akkor még a tiszáninnyi egyházkerület püspökhelyetteseként, a Szlovenszkó területén lévő reformátusok nevében memorandumot írt Szlovenszkó teljhatalmú miniszteréhez is. Az egyházkerületek képviselői 1920. szeptember 8-án találkoztak Rimaszombatban, s memorandumot fogalmaztak meg a Csehszlovák Köztársaság elnökéhez, melyben többek között leszögezik: az új államban is ugyanazt a küldetést szeretné betölteni az egyház, amelyet addig is betöltött. Továbbra is Isten országának építésén kíván fáradozni. Be kíván illeszkedni a csehszlovák állam törvényes rendjébe, az egyház tagjai annak szabad polgárai kívánnak lenni, mindemellett ragaszkodnak az egyház több száz éves szabadságához és jogaihoz, beleértve a nemzetközi szerződésekben is biztosított nyelvi és vallási jogokat, az egyházi és iskolai autonómiát, a zsinatpresbiteri egyházkormányzást és az egyházi

1939, 8–9. Más források 223 168 reformátusról adnak számot, akik 449 magyar, 13 vegyes, ill. 31 szlovák nyelvű gyülekezetben éltek életüket. Lévai Attila – Somogyi Alfréd: *A Szlovákiai Református Keresztény Egyház története 1918–1938*. I. Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom 2015, 17.

² Tárnok Gyula: *Magyar reformátusok a csehszlovákiai kisebbségi sorsban*. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa 1939, 24.

³ Lévai Attila – Somogyi Alfréd: *A Szlovákiai Református Keresztény Egyház története 1918–1938*. – 1, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom 2015, 21.

törvények tiszteletben tartását. Egyben fájdalmukat is kifejezték, hogy idáig ez nem így történt. Sőt ellenkezőleg! Az állam az egyház jogait és autonómiáját sértve intézkedett.⁴

A történelmi változások után, minden tiltakozás ellenére, egyre világosabbá vált a magyarországi református egyháztestből kiszakított egyházközségek számára, hogy nem marad más megoldás, mint az új államban szervezni újjá az egyházat. Ennek első lépéseként a tiszáninneri egyházkerület képviselői 1920. július 1-jén Miskolcon, a Dunáninneri (Dunántúli) Református Egyházkerület képviselői július 16-án Komáromban találkoztak. Ezt követően 1920. december 21-én Kassán, ill. 1921. január 27-én Komáromban tartott megbeszélésen elkezdődött egyházkerület megszervezése, amelyen a püspök- és főgondnokhelyetteseket bízták meg a püspöki, illetve főgondnoki teendők ellátásával.⁵ Az egyházkerületek új neveket vettek fel, ill. a már meglévő történelmi nevek elé tették a szlovenszkói jelzőt. Így lett a tiszáninneri egyházkerületből kiszakított és Csehszlovákiához csatolt egyházközségek új egyházkerületének megnevezése: Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület, melynek első lelkészi elnöke (püspöke) Pálóczi Czinke István rimaszombati lelkész, világi elnöke (főgondnoka) pedig Lukács Géza gömöri egyházmegyei gondnok lett. A dunántúli egyházkerületből kiszakított egyházközségek alkották a Szlovenszkói Dunáninneri Egyházkerületet, melynek első püspöke Balogh Elemér pozsonyi lelkész, főgondnoka Szilassy Béla losonci földbirtoke lett.⁶

Ruszinszko területére került református egyházmegyékből 1923-ban jött létre a Kárpátaljai Református Egyházkerület, mely püspökévé Bertók Béla munkácsi lelkészt, főgondnokává György Endre nyugalmazott minisztert választotta. Az így megalakult egyházkerület az előző két egyházkerülettel egyetemben alkotta a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyházat.

1921-ben az egyházkerületek legfelsőbb kormányzati szerveként megkezdte működését az egyetemes konvent, amely azonnal hozzálátott a legfőbb törvényhozó testület, a zsinat előkészítéséhez. Az első törvényhozó zsinatot 1923. június 17–25. között hívták össze Lévára, ahol megalkották az egyház új törvényeit.

⁴ Réz László (szerk.): A Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület 1920. december 21-én, Kassán tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Nagykapos 1920, 35–39.

⁵ Csomár Zoltán: *A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918–1938)*. Ungvár 1940, 11., ill. Réz László: *i. m.* 42.

⁶ Lévai Attila – Somogyi Alfréd: *i. m.* 46–48.

A (cseh)szlovákiai református egyház sajtótermékei a két világháború között

A két világháború közötti (cseh)szlovákiai református egyház vezetői is tisztában voltak azzal a tagadhatatlan ténnyel, hogy a sajtónak óriási szerepe van bármely közösség életében. Már az egyházszervezkedés elején tudatosították, hogy az új államkeretben új sajtótermékeket kell megjeleníteni. Nemcsak az anyaországból és a történelmi egyháztestekből kiszakított egyházkerületeket, intézményeket, iskolákat kellett újra- vagy éppen átszervezni, hanem a sajtót is. Elsőként Réz László rozsnyói lelkipásztor indított lapot 1921. január 2-án Református Egyház és Iskola címmel. Az új sajtóorgánum hamar pozitív visszhangra talált. Az 1921. október 30-án Rimaszombatban tartott Szlovenszkói Tiszán-inneni Református Egyházkerület közgyűlése már a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház hivatalos lapjaként tett említést a lapról, melynek megjelenését felettébb indokoltnak tartotta. Ezt erősítette meg az 1922. május 17–18-án Pozsonyban tartott konventi ülésnek a határozata is, amely kimondta, hogy a lapot az egyetemes egyház hivatalos lapjának tekinti. A lapindító és felelős szerkesztő Réz László mellett, főmunkatársként Sörös Béla losonci lelkész, későbbi püspököt és teológiai tanárt bízta meg a konvent a lap szerkesztésével. 1923-ban Réz László egészségi állapotára való tekintettel lemondott felelős szerkesztői tisztéről, helyére Kövy Árpád losonci másodlelkészt bízta meg a szerkesztői teendővel, aki ezt a munkát 1925-ig végezte, amikor is Magda Sándor csicseri lelkész vette át a konvent megbízásából a szerkesztést. Ekkor már olyan nevekkel találkozunk főmunkatársakként a már említett Sörös Béla mellett, mint Péter Mihály, Izsák Imre és Peleskey Sándor lelkipásztorok. Magda Sándor egy évtizedes főszerkesztői munka után, 1934-ben – püspökké való választását követően – bár lemondott szerkesztői tisztéről, ezt a konvent nem fogadta el, hanem további munkára kérte. Ugyanakkor felelős szerkesztővé tette Szőke István rozsnyói lelkészt, főmunkatárssá pedig Kőmives Sándor vajáni lelkipásztort választotta. Magda Sándor ideje alatt a lap tartalmában – a kor színvonalát tekintve – valóban magas irodalmi szintet képviselt, így e sajtóterméket méltán nevezték az egyház hivatalos lapjának. Szőke István 1936-ban hirtelen bekövetkezett halála után a konvent Zsemlye Lajos hetényi lelkipásztort bízta meg a főszerkesztői teendővel, aki ezt a tisztségét a lap megszűnéséig, 1938 decemberéig töltötte be. A tizennyolc évfolyamot felölelő lap számos cikke és tanulmánya ma már megkerülhetetlen, és némely esetben egyetlen forrása egyháztörténet-írásunknak.

A Református Egyház és Iskola mellett számottevő sajtótermékeknek számított a Bertók Béla munkácsi lelkipásztor által 1923-ban indított Szeretet című újság, amely – egyházi néplapként – havi kétszeri megjelenésével és közel 6000 példányszámával 1938-ig állt az olvasók rendelkezésére.

Kéthetente megjelenő református néplapként indult 1937-ben az Összefogás nevet viselő rimaszombati kiadvány is Sörös Béla és Varga Imre szerkesztésében. E lapnak közel két év leforgása alatt több mint 4000 előfizetője volt.

Baráti Szó címmel jelent meg kéthavonta 1928–1931 között a csehszlovákiai református magyar diákság politikamentes egyházi és társadalmi folyóirata Varga Imre munkácsi lelkipásztor szerkesztésében. E lapnak további munkatársai voltak: Csáji Bertalan, Narancsik Imre, Varga Sándor és a kiadásért felelős Csomár Zoltán beregszászi lelkipásztor. A lapot díjtalanul terjesztették, a kiadást önkéntes adományokból tartották fenn.

Ugyancsak rövid ideig és ugyanennek az olvasókörnek szánva jelent meg 1934–1935-ben a Református Élet című egyháztársadalmi lap Narancsik Imre és Varga Imre főszerkesztésében. A havonta megjelenő lap felelős szerkesztője Kiss Gyula volt, kiadója pedig Anda Tibor.

A felvidéki református leánymozgalom havilapja lett az 1931-ben indult és három évfolyamot megért Református Leány, melyet Tárnok Gyuláné, a marcellházai lelkipásztor felesége szerkesztett.

1933. október 31-én jelent meg először Református Ifjú címmel az a református ifjúságot megszólítani kívánó lap, mely július és augusztus kivételével havonta jelentkezett. A közel két évfolyamot megélt lapot a komáromi Puzsér Testvérek Nyomdája nyomta, a szerkesztőség címe is itt volt. A lap felelős szerkesztője pedig Tóth Kálmán lelkipásztor, Rácz Elemér lelkipásztor, Tóth Ferenc tanár és Kovács Péter főmunkatársakkal. A számonként 1 cseh koronába kerülő lap a II. évfolyam 7. számával szűnt meg 1934 novemberében.

Két gyakorlati folyóirat jelent meg ebben az időszakban. Az egyik Református Sion néven Soós Károly búcsi lelkipásztor szerkesztésében 1928–1934 között, a másik pedig 1936–1938 között Útmutató címmel Konkoly Thege István jánosi lelkipásztor munkájának köszönhetően, majd ennek mintegy folytatásaként Felvidéki Prédikátor címen látott újra napvilágot. A havonta megjelenő Református Sion a lelkipásztori munka mellett a kor mindennapos problémáival is foglalkozott, s nem csupán egyházi beszédeket közölt. E folyóirat gyakorlatiaságát mutatják azok a számadatok, melyek alapján a Református Sionban a hat évfolyam alatt 312 felvidéki lelkipásztor tollából 244 prédikáció, 28 kazuális igehirdetés és 40 értekezés, ill. meditáció jelent meg amellet, hogy a folyóirat

anyaországbeli lelkipásztorok igehirdetéseit és írásait is közölte. Az Útmutató megjelenési ideje alatt összesen 214 írást közölt, melyben 167 prédikáció és 29 kazuális igehirdetés olvasható. Ezek mindegyike felvidéki lelkipásztorok munkáját dicséri. Csak maga a szerkesztő, Konkoly Thege István 35 prédikációt és 12 értekezést írt a lapba. A folyóirat mindezek mellett verseket, színdarabokat, bibliaórai vezérfonalakat is közölt, tekintettel arra, hogy liturgikus jellege mellett a belmisszióra is nagy hangsúlyt fektetett. Az Útmutató legfőbb célkitűzésének a református igehirdetés és a gyülekezeti munka szolgálatát tűzte ki. Az Útmutató – a megmaradt lapok egyikeként – a visszacsatolás után is tovább élt. 1938 decemberétől (IV. évf. 1. sz.) Felvidéki Prédikátor néven jelent meg továbbra is a már meglévő szerkesztők munkájának köszönhetően.

Nehézy Károly kisújfalu lelkipásztor szerkesztésében és kiadásában jelent meg egy külmisziói havilap Hajnal címmel 1930–1939 között. Említésre méltó még, – a helyi szinten nagy jelentőségű – Kis Tükör is, a Rév-Komáromi Református Keresztyén Egyház hivatalos lapja, amely 1928-ban indult havi kiadásban Galambos Zoltán komáromi lelkipásztor szerkesztésében és kiadásában. A havi 4–8 oldalon megjelenő újság 1944. decemberi megszűnéséig 17 évfolyamot ért meg.

S bár a felsorolásban utolsónak említjük a Csekes Béla szapi lelkipásztor által szerkesztett *Református Világszemlé*t, a maga nemében és tartalmi formájában egyedülálló sajtóterméket vehetünk kezünkbe, amely 1931–1944 között 13 évfolyamot ért meg.

A Református Világszemle helye és szerepe az egyházi irodalomban

Amint az előbbi ismertetésből is kitűnik, a korabeli felvidéki református egyházi sajtótermékek sokszínűségéről beszélhetünk. A gyülekezeti laptól kezdve gyakorlati, missziói, ifjúsági és néplapon át a hivatalos egyházi újságig minden megtalálható. Ezek között a *Református Világszemle* más volt. Nemcsak azért, mivel az akkori Csehszlovákia, sőt a Kárpát-medence határait is meghaladta olvasói köre, hanem azért is, mert a világ összes reformátusával, kiváltképpen a magyar reformátusokkal akart rendszeres kapcsolatot tartani, és életükről képet nyújtani.⁷ Az első évfolyam 2. számában már azt olvassuk a szerkesztő tollából, hogy a

⁷ Csekes Béla: Beköszöntő. In: *Református Világszemle* I. évf. (1931/1), 2.

„Református Világszemlét úgy az európai, mint az amerikai magyar ref. egyházi sajtó a legnagyobb megértéssel és rokonszenvvel fogadta [...] a Világszemle olvasótáborra az egész világról lassanként kialakul. Remélem, hogy idővel minden országból nemcsak munkatársaim, hanem társszerkesztőim is lesznek.” (I. évf. 1932/2. sz.)

Az egyes évfolyamokat végiglapozva úgy tűnik, hogy a szerkesztő reménysége beteljesedett. A munkatársi kör lassan kialakult. A lap létjogosultságát mi sem bizonyítja jobban, mint előfizetőinek száma. Az első évfolyam esetében összesen 235 előfizetője volt a lapnak.⁸ Az 1941-ben megjelent X. évfolyamra 169-en küldték meg az előfizetési díjat – igaz, volt, aki kétéves késéssel. Az előfizetési késések állandó problémát jelentettek a lap megjelentetői számára, így szinte minden egyes számban fel kellett hívni az előfizetők figyelmét a késedelemre.

A *Református Világszemlé*ről már a korabeli sajtó is elismeréssel nyilatkozott. A Protestáns Lap szerkesztője szerint:

„Az egész szemle pedig Kolumbusz tojásaként hat (mint minden nagy és termékeny gondolat): hogy is nem tudtuk már eddig is megcsinálni [...] Hódolattal köszöntjük ezt a legnehezebb időkben megindult hősiesség vállalkozást, amelynek – ha csak egy szikra keresztyén testvériség él a világ hat részén széjjelszórt magyar reformátusság millióiban – nem volna szabad megbuknia.”⁹

A tengerentúl is örömmel fogadták a lapot. Az Amerikai Magyar Reformátusok Lapja ismertetésében azt írja, hogy:

„méltán nevezi ezt a lapot a szerkesztő-kiadó Református Világszemlének. A lap elolvasása végigvezeti az olvasót több országon, bemutatja a szétszóródott magyar reformátusok egyházi életét [...] Meglátatja velünk szétszórottságunkat, megérteti összetartozandóságunkat.”¹⁰

A Kálvinista Szemle szerint:

„Csekes Béla tetté változtatta azt, ami mint vágy már eddig is sok ezer intelligens református ember lelkében élt. Ne sajnálja tehát senki érte az előfizetési

⁸ Csehszlovákiából 195, Magyarországról 17, Jugoszláviából 6, Romániából 13, Törökországból 1, Ausztriából 1, Franciaországból 1 és az Egyesült Államokból szintén 1. A következő esztendőben hasonlóan 224 előfizetője lett: Csehszlovákiából 193, Magyarországról 11, az Egyesült Államokból 10, Brazíliából 5, Romániából 2, Törökországból, Franciaországból és Kanadából pedig 1-1.

⁹ *Református Világszemle* III. évf. (1934/3).

¹⁰ *Református Világszemle* III. évf. (1934/3).

díjat. Egyházaknak, iskoláknak, egyesületeknek is mindenütt járni kell, mert nagy hiányt pótol.”¹¹

Ezekről az elismerésekről maga a szerkesztő számolt be az 1934 májusában megjelent számban.

A Református Világszemle felépítése

A lap negyedévente megjelenő sajtótermékként volt jelen, az első hét évfolyamban, az 1931–1938 között novembertől novemberig terjedő intervallumban. Az egyes számok novemberben (1–48. p.), februárban (49–96. p.), májusban (97–144. p.) és augusztusban (145–192 p.) jelentek meg. 1939-től pedig már az adott kalendáriumi év szerint január (1–48. p.), április (49–96. p.), július (97–144. p.), október (145–192. p.) hónapban.

Bár a *Református Világszemlének* nem voltak külön rovatai, mégis az évfolyamokat lapozva bizonyos rendszer fedezhető fel benne. Rendszerint az egyes számok első oldalaira kerültek az életrajzok. Ezekben főleg az akkori egyházi tisztségviselők bemutatása történt, esetenként hol rövidebb, hol hosszabb formában attól függően, hogy az írás kinek a tollából származott. Van olyan, amely csupán egy-egy személy adatait közli, máshol pedig részletekbe menően a munkásságukra is kitér. Így kaptak helyet ebben a témakörben a Szlovenszkoí és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház mindhárom egyházkerületének püspökei, Pálóczi Czinke Istvánt kivéve.

Általában ezeket különböző ismertetések követték, tanulmányok és beszámolók az egyház és az egyházi élet területéről. Így olvashatunk a történelmi Magyarországtól elszakított területeken élő reformátusság, valamint a nyugat-európai vagy éppen a tengerentúli reformátusság életéről és sorsának alakulásáról. Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Vajdaság és Délvidék mellett az anyaországon kívül itt kap még bemutatkozási lehetőséget Franciaország, Hollandia vagy akár Ausztria reformátussága ugyanúgy, mint a tengeren túli Kanada, Argentína, Brazília vagy éppen az Egyesült Államok.

Külön egységnek lehet tekinteni azokat a külföldi folyóiratokból átvett s zömében Csekes Béla szerkesztő által fordított tanulmányokat, melyek a korabeli idegen nyelvű, főleg angol egyházi folyóiratokban jelentek meg. Tanulmányokat olvashatunk főleg a *British Weekly*, *The Expository Times*, *World Dominion*, *World Survey Service* című lapokból. Emellett nem ritka a sorozatban megjelent

¹¹ Uo.

nagyobb munkák egyes részeinek közlése sem. Ilyen például a dr. Henry van Dyke *Evangélium a kételkedő kornak* című munkájában megjelent tanulmányok fordításai.

További egységet képeznek azok a levelek is, melyeket a szerkesztő több esetben teljes egészében közölt – amelyek ha kissé személyes hangneműek is – de beszámolnak, ismereteket közölnek elsősorban a tengerentúl élő reformátusság életéről, a lelkipásztorok munkájáról.

Természetesen találhatóak a folyóiratban egyháztörténeti, ezen belül helytörténeti, gyülekezettörténeti, diakóniatörténeti vagy akár iskolatörténeti tanulmányok is. Felvidéki vonatkozásban ilyen nagyobb jellegű munkának számít Fülöp Zsigmond *Adatok a komáromi református egyház történetéhez* című munkája, amely folytatásban 10 alkalommal jelent meg a lapban.

Külön érdekessége a lapnak a VI. évfolyam 1937-ben megjelent 4. száma, melyben a szerkesztő katalógus formájában kísérletet tett az első világháború óta megjelent vallásos könyvek, füzetek és lapok címeinek közlésére, összeállítására. Bevallása szerint, teszi ezt azért, mivel *a magyar református egyházi irodalom olyan, mint a véka alá rejtett gyertya: gazdag, változatos, de kevesen tudnak róla*. Bár e katalógus korántsem teljes, mégis a maga nemében egyedülálló vállalkozása annak a kornak. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a szlovákiai református egyház életét feldolgozó olyan munkák szerzői, mint Csomár Zoltán, Tárnok Gyula első számú forrásként hivatkoznak rá.

Általában egy-egy szám utolsó oldalain, több esetben a hátsó borítólapon belső oldalán olvashatunk híreket, könyvismertetést, illetve könyv- és folyóirat-ajánlót. Több tanulmány és beszámoló mellé fénykép, térkép, illetve egy-két esetben táblázat is készült, mely még érdekesebbé, szemléletesebbé tette az írásokat.

A fedőlap borítójának belső oldalán minden egyes szám tartalomjegyzéke fel van tüntetve, melyeket általában egy-egy évfolyam végén, az adott évfolyam negyedik számában összesítve is megtalálhatunk.

A Református Világszemle szerkesztési adatai

A folyóirat szerkesztője és kiadója annak teljes megjelenése alatt Csekes Béla szapi lelkipásztor volt. Bár a IX. évfolyam 1940/1. száma már úgy jelenik meg mint amelynek kiadója a Komáromi Református Egyházmegye, élén felelős szerkesztőként Csekes Béla egyházmegyei főjegyző, és a lap szerkesztője szintén Csekes Béla. A szerkesztőség és kiadóhivatal címe 1931–1938 között: Szap, p.p. Baloň, okres: Dunajská Streda, Československo volt. 1939-től Szap, u.p. Balony,

Komárom m. A lapot előbb a komáromi Puzsér Testvérek Jókai-könyvnyomdabérlete (I. évf. 1931/1. sz.), a beregszászi, később munkácsi székhelyű Kálvin Nyomda (III. évf. 1933/1. sz., V. évf. 1936/2. sz.), majd a pápai Főiskolai Könyvnyomda (XI. évf. 1942/3. sz.), végül újra a Puzsér Testvérek Könyvnyomdája (XII. évf. 1. sz.) nyomtatta; és a terjesztést is ezekről a helyekről oldották meg.

Érdekes módon az előfizetés ára drasztikusan nem változott, bár a szerkesztő folyamatosan felhívta az olvasók figyelmét, hogy az előfizetők a hátralékukat rendezzék, az új olvasók pedig a mintapéldány elfogadásával és vissza nem küldésével előfizetési kötelezettséget vállalnak, de úgy látszik, ezek a körülmények sem vezettek oda, hogy a kiadót, hogy egy-egy lap árát nagymértékben emelni kényszerüljön. Így az 1931–1938 közötti időszakban az előfizetési díj Csehszlovákiában egy évre 22 cseh korona, egy szám ára 6 cseh korona.¹²

A világszemle szerkesztői minden ellenszolgáltatás, írói tiszteletdíj nélkül végezték munkájukat, ahogy a szerkesztő írja 1934-ben: *mindenki egyházunk iránti szeretetből dolgozik*, a lapot az előfizetések mellett adományokból tartják fenn.¹³

A Református Világszemle szerkesztői

Csekes Béla alapító főszerkesztő

Szapi lelkipásztor, 1881. december 4-én született Búcsón. Az alapfokú tanulmányait szülőfalujában, a középiskolát a Budapesti Református Főgimnáziumban végezte. A budapesti református teológia első évfolyamának elvégzése után a kanadai belmisszió kiemelkedő egyéniségének, dr. Robertsonnak, a Kanadai Presbiteri Egyház szuperintendensének meghívására Kanadában vállal szolgálatot. Torontóban és Auburnban folytat tanulmányokat, majd szerez 1904-ben oklevelet. Ezt követően a missziói tanács alkalmazásában Kanadában végez szolgálatot, melyet az Amerikai Egyesült Államokban folytat. Itt többek között megszervezi a buffalói, majd a franklini egyházat, ahol templomot is épít. Ezt követően 1908–1911 között a konvent utazó missziói lelkészeként New Jersey-ben,

¹² Magyarországon 5 P. (1931/1), 6 P. (1931/2), 5 P. (1933/1), Romániában 140 lei (1931/1, 120 lej (1933/1), Jugoszláviában 60 dinár (1931/1), Ausztriában 7 shilling (1931/1), Franciaországban 20 frank (1931/1), Észak-Amerikában 1 dollár (1931/1), Dél-Amerikában pedig 4 péso (1936/1) volt. 1939-től Magyarországon 4 P. (1939/1), 7 P. (1943/4), külföldön pedig 5 P. (1939/1), 10 P. (1943/4) volt az ára.

¹³ *Református Világszemle* IV. évf. (1934/3).

Pennsylvániában és Ohióban tevékenykedett. Philadelphiában 1910-ben *Világosság* címen az Amerikában élő magyar nép érdekeit felölelő havilapot jelentet meg. 1912-ben tér haza Magyarországra, ahol először, mint a Kecskeméti Református Egyházmegye utazó segédlelkésze végzi a szórványokban a szolgálatokat, majd Kazsokon adminisztrátor, ezt követően pedig felsőmocsoládi megválasztott lelkipásztor lesz. 1915-ben visszatér szülőföldjére, Dunaradványon templomépítő lelkész. 1918-ban házasságot köt Galambos Szerénával, Galambos László rétei lelkész lányával. Házasságukból Béla nevű fiuk és Katalin nevű leányuk született. 1927–1964 között szapi lelkipásztor. 1964-ben halt meg. A Komáromi Református Egyházmegyében különböző tisztségeket tölt be mint körlelkész, egyházmegyei aljegyző, egyházmegyei főjegyző, tanácsbíró és egyházkerületi képviselő.¹⁴

Csekes Béla munkatársai

Csekes Bélán kívül más állandó szerkesztője 1940-ig nem volt a lapnak. Viszont ettől kezdve már egy nyolctagú szerkesztőbizottság működik Bertók Béla, dr. Kovács J. István, dr. Vasady Béla, dr. Szabó István személyében Magyarországról, dr. Ujlaki Ferenc, dr. Vincze Károly az Egyesült Államokból és dr. Hoffman Ferenc, Fehér Mihály Kanadából. Mindemellett a beszámolókat, tudósításokat és tanulmányokat olvasva az évek során kialakult munkatársi körről beszélhetünk, akik később az általuk lakott, illetve beszolgált területek terjesztői is lettek. A már említett szerkesztők mellett a teljesség igénye nélkül meg kell itt említenünk Apostol János (Brazília), Kalassay Sándor, Komjáthy Ernő, Vargha Albert (Egyesült Államok), Tomonkó László (Argentína), Nánássy Lajos, Nagy Sándor Béla, Bíró János, Forgács Gyula (Magyarország) nevét.

Befejezés

Kövy Árpád 1938-ban a reformátusokat bemutató tanulmányában írja a *Református Világszemléről*: *A kálvinista életprogram gyakorlati megvalósítását és a kálvinizmus világhelyzetének és építőmunkájának megismertetését tűzte ki céljául.*¹⁵ Bár 1944-ben váratlanul és minden utalás nélkül szűnt meg e sajtótermék, mégis jelentős helyet képvisel nemcsak a felvidéki, hanem a korabeli egyetemes magyar

¹⁴ Kránitz Zsolt (szerk.): „A késő idők emlékezetében éljenek...”. *A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai* (1943). Pápai Református Gyűjtemények, Pápa 2013, 359–360.

¹⁵ Kövy Árpád: *A reformátusok*. In: Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Méry Ratio, Somorja 2002, 15.

református sajtótermékek között is. A lapban megjelent írások alapján a magyar reformátusság így is közelebb kerülhetett egymáshoz. A folyóiratban közölt beszámolók, tanulmányok, levelek, cikkek és egyéb írások mind hozzájárultak annak tudatosításához, hogy a világ szinte valamennyi tájára szétszórt magyar reformátusságnak közös múltja és értékei vannak, amelyeket még gazdagabbá tesznek azok az értékek, melyeket egy-egy régió, ország vagy éppen földrész képvisel. Ez a folyóirat nemcsak nevében volt világszemle, mert lehetőségeihez mért igyekezett tudósítani mind az anyaországból, mind az elcsatolt területekről, Európából, de a tengerentúlról is. Az egyes évfolyamokat lapozva szinte látjuk magunk előtt a korabeli református egyházi életet mind Brazíliában, Kanadában, Argentínában és az Amerikai Egyesült Államokban, mind Franciaországban, Hollandiában, Jugoszláviában vagy éppen Erdélyben, Kárpátalján és a Felvidéken. Az évek során kialakult munkatársi kör szépet és nagyot alkotott, s ez mind az egyetemes, és a szlovákiai református egyháztörténetírás szempontjából is fontos. A tanulmányok és cikkek feldolgozása és kutatása hozzájárulhat e folyóirat által felölelt korszak jobb és világosabb megértéséhez.